

MOMENTE ȘI SEMNIFICAȚII ÎN MIȘCAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN BANAT (1860—1880)

Mișcarea națională română din Banat pe întinsul acestor două decenii străbate perioade de căutări, de sinuozități, constituind în fapt o acumulare a experienței luptei politice naționale, a afirmării unei generații de entuziaști ai idealului românesc, care s-au înălțat în avangarda luptei naționale a poporului român din monarhia dualistă și chiar în avangarda luptei naționalităților împotriva odiosului sistem politic al dualismului.

O perioadă de căutări și găsim de sine, de identificare a crezului unei generații de combatanți pe tărîmul afirmării politice-naționale a poporului român; o altă perioadă — e drept, cea mai scurtă, dar și cea mai bogată în semnificații, — de confruntări înverșunate în promovarea programului național român, al afirmării sale depline; în cele din urmă, o perioadă lungă de agonie, cu scurte și zadarnice reizbucniri, care nu fac decît să confirme impasul în care s-a cufundat generația de elită a naționaliștilor bănățeni, victimă a idealismului și a legalității, trăsături definitorii ale activismului său politic.

Două decenii de experiență politică consemnînd stingerea focului viu al entuziasmului, al combativismului, dar pregătind calea tenacității, perseverenței și constanței închinată valorii celei mai de preț a poporului, naționalitatea.

Mișcarea autonomistă și începuturile activismului bănățean (1860—1866). 20 octombrie 1860 — diploma împărătească inspirată de principiul egalei îndreptățiri a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate sau confesiune, consacră regimul liberal în monarhia habsburgică;¹ 27 decembrie 1860 — rezoluția împărătească decretează pur și simplu încorporarea Banatului, Voivodinei și a vestului Transilvaniei în Ungaria². Un stat eterogen înregistrează pulsul vremii și dorește adaptarea la exigențele democrației și ale constituționalismului, o reînnoire cu orice preț, ignorînd esența propriilor vicii, incapabil de a le înlătura. Soluția propusă, emanație tipică a slăbiciunii — este compromisul, fiind suprapuse conceptele democrație-constrîngere, egalitate-silnicie; astfel,

¹ E. Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, pag. 50.

² „Telegraful român”, anul IX, nr. 2, Sibiu, 12 ian. 1861.

statul contradicțiilor sociale și naționale se relevă a fi și statul paradoxurilor: coexistă idei care, de regulă, se exclud; într-un singur an se adoptă hotărâri provenind din sfere ideatice contrarii: absolutism feudal, democrație burgheză, și din nou absolutism. Spre a perpetua pacea internă, totul este negociabil, popoarele sînt considerate mulțimi amorfe pe seama cărora se încheie tot felul de tranzacțiuni.

În aceste împrejurări Andrei Mocioni, fost comisar suprem al Banatului, cu vechi servicii în favoarea dinastiei, este solicitat să facă parte din senatul imperial lărgit, chemat să decidă în reorganizarea monarhiei habsburgice. Considerînd de datoria sa reprezentarea intereselor popoului român, a susținut necesitatea menținerii unității imperiului pe baza consacrării principiului egalei îndreptățiri a popoarelor ajunse la conștiința propriei valori, ele întruchipînd factorii politici în stat. Întreaga reformare a monarhiei trebuia să aibă la temelie această egalitate deplină a naționalităților, exprimată sub forma reprezentării proporționale în toate sferele vieții publice. Intuind pericolul anexionismului maghiar, combate principiul „individualității istorico-politice a țărilor“, ca idee perimată, de domeniul trecutului apus, exprimînd interesul exclusiv al unei clase privilegiate³. Împiedicat să-și dezvolte opiniile politice în numele Banatului și Voivodinei, consacrarea principiului național și năruirea drepturilor „istorice“ fiind etichetate drept „garibaldism“ de către aristocrația senatului, Mocioni s-a decis pentru formula memorandumului către majestate⁴. Memorandul senatorului imperial Andrei Mocioni, apelînd la argumente de natură istorică, la vechimea elementului românesc de pe acest pămînt, preponderența absolută a românilor, însumînd peste 500 000 de suflete, demonstrează că Banatul a reprezentat întotdeauna „o individualitate istorică“, în consecință, totala sa contopire cu Ungaria reprezintă o gravă eroare, aceasta „pot să o ceară numai dușmanii acelei țări și a popoarelor ei“⁵. Dar interesul vieții publice din Banat și Voivodina, necesitatea utilizării limbii popoarelor pe baza egalei îndreptățiri proclamată de împărat pentru întreaga țară, nu se pot în nici un fel împăca cu anexarea la Ungaria și impunerea silnică a limbii acesteia; avînd în vedere și probele de credință către împărat și monarhie demonstrate de regimentele grănicerești ale românilor și sîrbilor, este solicitată perpetuarea autonomiei Banatului și a Voivodinei. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît o anexare la Ungaria ar determina subordonarea românilor și a sîrbilor de către guvernanții unguri, în contradicție flagrantă cu egala îndreptățire recent enunțată⁶.

În semn de adeziune la memorandumul autonomist și confirmare a prestigiului de care se bucura la popor și intelectualitate Andrei Mo-

³ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1904, pp. 77—80.

⁴ T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II“, București, 1939, pag. 42.

⁵ „Telegraful român“, anul VIII, nr. 45, Sibiu, 10 nov. 1860.

⁶ *Ibidem*, nr. 47, 24 nov. 1860.

cioni — de altfel, personal, adversar înverșunat al încorporării Banatului în Ungaria, — în zilele de 18—19 noiembrie 1860 s-a întrunit conferința intelectualității și a fruntașilor naționali bănățeni de la Timișoara. Conferința, adevărat prolog al congresului național al poporului român din imperiu⁷, cu sarcina să decidă destinul său politic în temeiul egalității proclamate de suveran, avea sarcini concrete: elaborarea unui program de hotărâri, de fapt traducerea în viață a ideilor fundamentale din cuprinsul memorandumului și dezvoltate cu idei preluate din programul revoluționar al lui Eftimie Murgu; iată conținutul său întru totul sugestiv:

„1. Autonomia, adică puseciunea (poziția) neatârnată a Banatului Timișan și a Voivodinei, de țara Ungurească.

2. Un teritoriu românesc, cu subordonarea în cât e cu putință a tuturor românilor din Banat sub teritoriul acesta, care spre însemnarea caracterului său național să poarte numele de căpitanat român.

3. Garantarea vieții naționale a poporului prin concederea (acordarea) de instituțiuni constituționale și întemeiate pe viața poporului.

4. Șeful politic al capitanatului român(esc) să poarte numele de „căpitan român“ și să fie român din naștere.

5. Limba română să fie limba oficială în administrațiunea politică și juridică a căpitanatului român.

6. Libera alegere a căpitanului român prin popor, rezervându-se înțărirea lui Majestății-Sale, precum și a tuturor oficialilor publici, care din propunerea de trei a căpitanului se vor alege⁸.

Această adevărată mișcare autonomistă a înregistrat larg ecou și-n rîndul bihorenilor, o petiție cu revendicări în privința limbii și a naționalității fiind înaintată senatorului imperial bănățean de către românii din părțile Beiușului, precum procedaseră anterior și românii arădeni⁹.

Negăsind receptivitate la autorități cu amplul program autonomist, Andrei Mocioni încearcă să evite încorporarea Banatului la Ungaria înaintînd, la 18 decembrie 1860, un nou memoriu (cu 12 000 de semnături) împăratului, prin care se revendica legarea destinului bănățenilor cu cel al principatului transilvănean¹⁰.

Prin urmare, curentul de opoziție al românilor din Banat și vestul Transilvaniei, inițiat printr-o acțiune protestatară individuală, începe să se extindă în mase, primind amploare pe măsura instituirii efective a autorităților maghiare. O asemenea întorsătură a evenimentelor însemna periclitarea integrității statului istoric — și lui Andrei Mocioni, aristocrat prin naștere și formație, îi era peste putință să continue o acțiune care depășea bariera îngustă a legalității. Consecvent principiilor sale politice, a preferat o retragere elegantă de pe scena politică, cu ocazia

⁷ T. Botiș, *op. cit.*, pag. 61.

⁸ „Telegraful român“, anul VIII, nr. 45, Sibiu, 10 nov. 1860.

⁹ *Ibidem*, nr. 52, 29 dec. 1860.

¹⁰ Gh. Naghi, *Lupta românilor din Banat împotriva anexării la Ungaria (1860)*, în „Revista de istorie“, nr. 10, 1978, pag. 1835.

alegerii sale ca deputat în cercul Lugojului; argumentația este în tonul crezului său: nu poate primi mandatul de deputat reprezentînd interesele poporului român în dieta maghiară, din moment ce convingerile îl îndreptățesc să afirme că singurul for unde poporul român trebuie să hotărască, este congresul general al tuturor românilor din Ungaria, Banat și Transilvania.

Mișcarea se extinde în continuare, luînd un caracter mai moderat, însă adîncindu-se în rîndul maselor țărănimii, sub forma difuzării de proclamații (în cursul anului 1862) care postulau limba română drept limbă oficială în viața publică. Prin amploarea sa, această mișcare națională din satele românești bănățene și arădene, cu strînse legături în Transilvania, a determinat autoritățile la tratamentul pe măsura unei probleme politice prioritare, întruchipînd prin obiectivul său final o amenințare asupra instituției statale existente¹¹. Informațiile ulterioare furnizate de autoritățile timișene, înclină spre presupunerea că proclamațiile difuzate printre români ar proveni din Transilvania; dintre răspînditorii lor a fost identificat Cojocarul Gheorghe din Lipova, iar preotul Grozescu (e vorba de inimosul militant Vincențiu Grozescu) împărțea manifeste fătîș populației localnice¹². Parohul din Banloc (jud. Timiș) Alexandru Mihailovici a primit și el două exemplare tipărite, cu conținut asemănător, expediate prin poștă de la Deta și respectiv Lugoj¹³. Românii din Sînicolaul-Mare și-au exprimat la o întrunire publică dorința ca limba română să fie impusă la rangul de limbă oficială. În vestul Transilvaniei, Aradul este centrul acestei mișcări, iar din informații rezultă că în ianuarie 1862, individul Iuliu Grozescu (este vorba de poetul Iulian Grozescu) trimitea prin poșta de la Sînicolaul-Mare, mulțime de scrisori băcanului din Igrîș, precum și învățătorului Dionosie Gal, care la rîndul său corespundea cu ardelenii¹⁴. Peste cîteva luni, în august 1862, dispoziția autorităților regale de la Budapesta comunica că nu s-a putut stabili temeinic nici cine a fost autorul și nici cine difuza aceste proclamații; indicînd încetarea anchetei care n-a dus la vreun rezultat notabil, se recomandă organelor județene să urmărească și pe viitor cu mare atenție asemenea manifestări, supraveghindu-i în mod deosebit pe cei suspecți de agitație în chestiunea națională¹⁵.

Cu eșecul mișcării autonomiste, incapabilă de a supraviețui încetărilor noii situații politice, s-a creat un gol în cadrul mișcării naționale române din Banat; masele erau predispuse spre acțiune politică, dar se simțea lipsa unei strategii politice adecvate contextului politic. A nega realitatea era de acum imposibil, prin urmare cu forțele unite trebuia luptat în noul cadru statal spre a impune pe cale legală programul

¹¹ * * *, *Svetozar Miletić i Narodna stranka grada 1860—1885*, knjiga I, 1860—1869, uvodni tekstovi, izbor i objasnjenja Nikola Petrović. Istorijski arhiv A. P. Vojvodine, Sremski-Karlovci, 1968, pp. 173—174.

¹² *Ibidem*, pp. 176—178.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 181—182.

¹⁵ *Ibidem*, pag. 185.

național al românilor, îndreptățirea deplină ca națiune și limbă. În aceste împrejurări s-a ridicat generația activismului bănățean avînd în frunte pe tînărul Alexandru Mocioni, secundat de rutinatul dar entuziastul Vincențiu Babeș. Cu alegerile electorale din 1865, a debutat reușind în cercul electoral Rittberg (Tormac, jud. Timiș) Alexandru Mocioni¹⁶, care va da un nou curs politicii naționale românești din Banat și vestul Transilvaniei, lăsîndu-și adînc imprimată amprenta voluntarei și complexe sale personalități. Populația românească din Banat a fost de-a dreptul electrizată la zvonul pregătirii unui memoriu al națiunii române din Transilvania către împărat, care să ceară apărarea autonomiei acestei țări față de noile pretenții anexioniste maghiare¹⁷ (memorandumul lui Ion Rațiu și George Barițiu, decembrie 1866) și se impunea de la început necesitatea disciplinării și organizării pe calea unui program național român propriu. Aceasta a și încercat Alexandru Mocioni în adunarea populară de la Făget (noiembrie 1866), promițînd reprezentarea intereselor naționale ale poporului în forurile înalte¹⁸; sîntem însă departe de un adevărat program politic al națiunii, sarcină de viitor spre materializarea căreia se va concentra întreaga energie a fruntașilor naționali în perioada ce urmează.

Închegarea programului național al românilor bănățeni. O problemă acută la ordinea zilei este aceea a unirii Transilvaniei cu Ungaria, realizată în fapt în vara anului 1867¹⁹, consacîndu-se sistemul politic al dualismului austro-ungar. Națiunea română din Transilvania s-a împotrivit cu înverșunare acestui act samavolnic consemnînd adevărate monumente ale luptei naționale, inspirate de precauțul George Barițiu, promotor principal al rezistenței politice pasive. Momentul de vîrf l-a reprezentat „Pronunciamentul de la Blaj” (3/15 mai 1868), care se afirma pentru autonomia Transilvaniei, restabilirea validității legilor votate de dieta națională de la Sibiu din 1863—1864, consfințind egalitatea deplină a tuturor națiunilor țării și redeschiderea dietei transilvane pe baza reprezentării proporționale „după drept și cuviință”; mai mult, autorii nu se sfîesc să declare dieta pestană „neîndreptățită de a face legi pentru Transilvania”²⁰. Ceea ce a însemnat Pronunciamentul pentru opinia populară largă, a constituit pentru cercurile dietale pestane proiectul de rezoluție prezentat de Ilie Măcelariu la 24 noiembrie 1868, în chestiunea unirii Transilvaniei cu Ungaria. Acesta înfierează proiectul de lege guvernamental asupra chestiunii, afirmînd că stă în contrast cu revendicările poporului român și solicită convocarea de urgență a dietei transilvănene pe principii democratice; se sugera în fine rezolvarea chestiunii

¹⁶ Arhivele Statului București, Fond *Familia Mocioni*, nr. II/8, pp. 63—65.

¹⁷ * * *, *Svetozar Miletić i Narodna stranka grada 1860—1885*, knjiga I, (1860—1869), pag. 339.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ E. Brote, *op. cit.*, pp. 68—69.

²⁰ S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în „*Anuarul Institutului de istorie Cluj*”, nr. 9, 1966, pp. 130—131.

prin consensul ambelor diete²¹. Angajare și largă receptivitate față de cauza românească a transilvănenilor au demonstrat cu acest prilej militanții bănățeni, identificându-se în aspirații cu frații lor din Ardeal. Atitudinea energică a lui Alexandru Mocioni în apărarea pronunțamentelor²², aderarea masivă a deputaților bănățeni la proiectul de rezoluție²³, tumultoasa izbucnire a tinărului conducător bănățean în plenul dietei pentru apărarea lui Ilie Măcelariu²⁴ și a proiectului său, îi transformă în combativi apărători ai cauzei românești — egala îndreptățire națională în domeniul politic și cultural, constituind suportul fundamental al activității lor politice. În pragul constituirii partidului politic, s-a realizat, ca rezultat al experienței, al suferințelor și eșecurilor comune, o identificare a aspirațiilor, un crez național ferm al poporului român din monarhie; activiștii bănățeni dau dovadă de o superioară înțelegere a motivației pasivismului ardelean, acordându-le cu generozitate întreaga asistență. Faptul reiese cu pregnanță din programaticele luări de poziție ale liderilor bănățeni. Articolul „Pasivitatea legală a românilor din Transilvania” aparținând lui Alexandru Mocioni, reliefează tactica abținerii de la participarea în viața politică drept formă de protest față de noua realitate, autoritatea politică maghiară, impusă unilateral, pierzându-și orice urmă de credit la popor; pasivitatea este expresia unei grave crize politice, „una din simptomele cele mai periculoase în viața de stat”, pentru care cel mai puțin vinovat este poporul român care a procedat cum îi dicta datoria²⁵. Vincențiu Babeș, în articolul „Despre activitate și pasivitate în politică” este și mai categoric, afirmând că prin pasivitate ardelenii nu mai pierd nimic, ci, dimpotrivă, cîștigă aprobarea opiniei publice progresiste pentru faptul de a nu fi acceptat o stare care le-a fost impusă silnic. Dincolo de deosebirea în privința tacticii, dictate de împrejurări politice distincte, există însă o solidaritate majoră de interese între românii ardeleni și bănățeni, este naționalitatea cu toate implicațiile sale. De aceea, ambele proceduri, atât pasivismul — pentru ardeleni, cît și activismul — pentru bănățeni, au aceeași destinație: promovarea intereselor comune și solidare²⁶.

Deși solidaritatea de principiu a națiunii române este înfăptuită, programul național bănățean nu se limitează la aceasta, ci urmărește extinderea frontului luptei naționale, mobilizarea tuturor forțelor naționale din monarhie spre înfăptuirea deplinei îndreptățiri într-o solidaritate cît mai largă, pentru a realiza tăria unui factor decizional în stat. Această solidaritate s-a călit treptat, în tensiunea confruntărilor pentru impunerea unei legi principiale și democratice, care să garanteze dezvoltarea națională deplină a tuturor cetățenilor. Punctul de tangență al

²¹ „Albina”, anul III, nr. 118, Viena, 15/27 nov. 1868.

²² V. Branisce, *Pagini reslețe*, Ed. Autorului, Lugoj, 1910, pp. 244—246.

²³ „Albina”, anul III, nr. 118, Viena, 15/27 nov. 1868.

²⁴ *Ibidem*, nr. 72, 7/19 iulie 1868.

²⁵ *Ibidem*, anul IV, nr. 9, 26 ian./7 febr. 1869.

²⁶ *Ibidem*.

intereselor naționale ale românilor și sîrbilor l-a constituit proiectul de lege în chestiunea naționalităților, opus proiectului oficial, care dădea o interpretare tendențioasă și falsă termenului de naționalitate și ocrotirii sale²⁷. Proiectul româno-sîrb, care a întrunit și adeziunea celor 300 de semnatori ai petiției de la Timișoara (16 aprilie 1868), prevedea egala îndreptățire politică a naționalităților și a limbii, principiul arondării unităților politico-administrative pe naționalități, principiul reprezentării proporționale în organismele politice²⁸; rod al strădaniei comune, acest elaborat, prin munca depusă spre realizarea sa în lege și prin concluziile desprinse în privința perspectivelor în mediul intolerant și ostil al dualismului, a influențat considerabil programul de luptă al românilor bănățeni; pe lângă ideea îndreptățirii naționale a poporului român și a limbii române, a solidarității cu cauza Ardealului, principiul solidarității naționalităților, ca metodă de combatere a dualismului, se impune ca una dintre metodele sale cele mai reprezentative.

Constituirea Partidului Național Român din Banat și vestul Transilvaniei. Maturizată în înclăștările politice cu partidele de guvernămînt, îndreptățirea îngrijorării despre instaurarea prin dualism a „hegemoniei artificioase” a reprezentanților unei națiuni asupra celorlalte, conștiința propriei valori și a căii de urmat, impuneau necesitatea organizării românilor din Banat și vestul Transilvaniei sub forma partidului politic activist, de sine stătător și unic reprezentant al intereselor națiunii române. La asemenea concluzii îndreaptă manifestul-program al lui Andrei Mocioni, destinat atragerii poporului pe calea organizării partinice, așa numita „Epistolă deschisă către mulți”²⁹. Este subliniată constatarea existenței în acel moment a conjuncturii prielnice organizării, aceea a perioadei electorale, întrucît „dreptul de alege este nu numai cel mai însemnat, ci chiar unicul” care a rămas la dispoziția naționalităților nemaghiare și aceasta încă într-o formă știrbită. Pe baza experienței acumulate, s-a imprimat convingerea că temelia de susținere a luptei naționale a poporului român trebuie să o constituie înființarea partidului său politico-național. Numai printr-o organizare politică a poporului român, a naționalităților neprivilegiate din monarhie, este posibilă constituirea unui factor politic decizional pe tărîm legislativ, în slujba națunilor, a progresului și a democrației. Prin urmare, promovarea conștientă a intereselor noastre naționale pe baza solidarității, a organizării perfecte a forțelor naționale ale naționalităților nemaghiare, devin postulatele politicii naționale românești din Banat și vestul Transilvaniei, care-și așteaptă acum confirmarea din partea poporului.

O confirmare strălucită a reprezentat-o impúnătoarea conferință națională de la Timișoara, ținută la 26 ianuarie/7 februarie 1869, avînd un punct unic la ordinea zilei: constituirea Partidului Național al românilor din Banat și vestul Transilvaniei și adoptarea programului. Figura cen-

²⁷ *Ibidem*, anul III, nr. 119, 17/29 nov. 1868.

²⁸ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, Sibiu, 1906, pp. 458—459.

²⁹ „*Albina*”, anul IV, nr. 5, Viena 15/27 ianuarie 1869.

trală a constituit-o Alexandru Mocioni, care, argumentînd că pînă acum dintre partidele politice existente, nici unul nu a putut fi cîştigat pentru cauza naţionalităţilor, implicit deci şi a românilor, propune „înfiinţarea unei partide naţionale de sine stătătoare, ai cărei membri adică să nu fie angajaţi cu nici o altă partidă politică din cele deja custătorie (statornicite)“. Obţinînd consensul unanîm al adunării, propuse programul politic „pe al cărui temei ar fi a se constitui şi a lucra acea partidă naţională“. Programul Partidului Naţional al românilor din Banat şi vestul Transilvaniei, cunoscut şi ca „programul mocionist“ sau „programul de la Timişoara“, cuprinde şapte puncte; cu toate că a suscitat vii discuţii, a fost votat „mai cu unanimitate“. Iată cuprinsul său:

- „1. Solidaritate cu naţiunile patriei de asemenea interes.
2. În cauza naţionalităţilor, ţinerea la proiectul de lege al deputaţilor români şi sîrbi de la dieta trecută.
3. În cauza Transilvaniei, ţinerea la cunoscutul proiect de rezoluţiune al deputaţilor români.
4. Fiindcă după experienţele de pînă acum n-am putut a nu fi observat un fel de nex (legătură) intern între articolul de lege XII (dualismul) din 1867 şi între negaţiunea egalităţii de drept pentru naţiunile nemaghiare: din cauza aceasta este datorinţa partidei naţionale a privi acest articol de lege şi din acest punct de vedere şi a-l combate cu toate mijloacele legale.
5. Sprijinirea programului naţional al croaţilor în privinţa autonomiei ţării lor.
6. Regulara (organizarea) municipiilor pe baza cea mai lată a democraţiei şi autonomiei.
7. Adoptarea principiilor liberalismului şi democraţiei în toate sferele organismului vieţii publice“³⁰.

Dacă în privinţa iniţiativei organizatorice şi a postulatelor de principiu Alexandru Mocioni a impresionat, un rol decisiv în atragerea şi angajarea asistenţei pe calea solidarităţii în interesul naţional i-a revenit lui Vincenţiu Babeş. Babeş a depus eforturi deosebite în aplanarea disensiunilor între fracţiunea arădeană a lui Lazăr Ionescu, adepta compromisului cu deakistii şi fracţiunea Mircea B. Stănescu — Alexiu Popoviciu, ostilă oricărei forme de colaborare cu partidul de guvernămint; între opiniile separatiste ale lui Atanasiu Raţiu, Ioan Misici şi majoritatea covârşitoare, pentru a salva solidaritatea de principiu, respectiv programul elaborat de Alexandru Mocioni. În ultimă instanţă lui i se poate atribui reuşita deplină a conferinţei³¹.

În încheiere, avocatul M. B. Stănescu cere adunării să decidă în privinţa tacticii de urmat faţă de alegeri şi dietă. Personal, vorbitorul a propus activismul politic „fiindcă nouă celor din Ungaria şi Banat, legile ne fac cît-atît posibilă opoziţiunea şi lupta activă“. Babeş interveni din nou, declarîndu-se pentru activitate, atît timp cît legile o mai fac

³⁰ *Ibidem*, anul IV, nr. 24, Viena, 2/24 martie 1869.

³¹ T. Botiş, *op. cit.*, pag. 154.

încă posibilă; dacă însă, legile precum în Transilvania „ne vor face imposibile sau nefolositoare activitatea legală, atunci va fi timpul a trece la pasivitatea legală, care este cel din urmă remediu legal și numai atunci se poate justifica, când ea este rezultatul extremei necesități“. A urmat votarea, în unanimitate adoptându-se principiul activismului³². Suggestivă pentru rolul „mocioneștilor“ în mișcarea națională a epocii este și simpla constatare că organele de conducere ale partidului recent constituit, comitetul central și președintele, au fost desemnate în adunarea intimă organizată aceeași seară în casele familiei, din oraș. Comitetul central era constituit din 19 membri³³, precumpănind reprezentanții comitatelor Timiș și Arad, președinte fiind ales și aclamat, evident, Alexandru Mocioni.

Un interes aparte pentru relevarea semnificației politice a conferinței de la Timișoara și pentru o nuanțată apreciere a evenimentului și a consecințelor, ne oferă sursele din tabăra guvernamentală; informații deosebit de valoroase ne parvin în acest sens din conținutul procesului verbal al ședinței guvernului regal maghiar consacrată acestei teme (12 februarie 1869)³⁴. Se afirmă că respectiva conferință a fost convocată de către Alexandru Mocioni, desfășurându-se în prezența unei numeroase asistențe, aparținând naționalităților română și sîrbă. Vorbitorii, sub pretextul necesității realizării consensului candidaților electorali ai naționalităților nemaghiare, ca și a viitoare atitudinii a deputaților aleși față de dieta maghiară, au propus conferinței puncte programatice cu caracter subversiv, instigator, îndreptate împotriva securității statului și a integrității teritoriale a Ungariei, care au fost adoptate. Conform acestui program, naționalitățile nemaghiare trebuie să acționeze solidar față de guvernanți și aderenții acestora; obiective de bază ale acțiunilor duse în solidaritate erau: revendicarea soluționării chestiunii naționale în temeiul proiectului româno-sîrb de la dieta precedentă, rezolvarea problemei transilvănene pe baza proiectului de rezoluție prezentat în același for de către Ilie Măcelariu. Apoi trebuia acordat sprijin partidului anti-unionist croat iar în viitoarea dietă se cerea organizarea sub forma unui partid (club) exclusiv al naționalităților, cu scopul anulării articolului de lege XII de la 1867, considerat ca principal obstacol în calea rezolvării favorabile a problemei naționale. În fața acestor fapte, ministerul de interne își expune părerea afirmînd că difuzarea unor asemenea idei care atentează asupra legalității, fiind îndreptate spre năruirea premeditată a păcii interne și incitarea spiritelor ba chiar spre revoltă formală, nu pot rămîne nesancționate în interesul liniștei și ordinii publice. Sînt necesare cele mai urgente măsuri de împiedicare a unor asemenea fapte, deoarece opoziția incită cu înverșunare împotriva guvernului în toate regiunile țării. Astfel, de curînd s-a ținut la Becicherecul-Mare (Zren-

³² „Albina“, anul IV, Viena, 2/14 martie 1869.

³³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V. Sibiu, 1909.

³⁴ * * * Svetozar Miletić i Narodna stranka grada 1860—1885, knjiga I (1860—1869), pp. 592—594.

janin) o conferință identică a națiunii sîrbești; prin urmare, în cazul continuării toleranței din partea guvernului s-ar crea instigărilor asemenea concesiilor încît poate, mai tîrziu nu ar mai putea fi combătute. Cei de față s-au arătat întru totul de acord cu opiniile ministrului de interne, decizînd în consens deschiderea de urgență a unei severe anchete în privința sus-amintitei tulburări politice care ar ascunde premise de revoltă.

Mișcarea arădeană și declinul activismului. Dacă în privința chestiunilor de principiu cuprinse în programul de la Timișoara era mai dificil de formulat o acuzație, aceasta implicînd dezbateri aprinse în dieta țării și-n presă, intențiile guvernului sînt mult mai ușor dezvăluite în cazul lui Vincentiu Babeș; acuzat la 1 martie 1869 de a fi ținut la pomenita conferință un discurs ostil față de guvern, făcîndu-se vinovat și de părăsirea instituției fără să fi avut acordul forurilor tutelare, a provocat autoritatea la suspendarea sa din postul de asesor al tabulei regale.

Dar n-a fost neapărat nevoie de intervenția autorităților, întrucît la scurt timp după conferința națională de la Timișoara, slăbiciunile din sînul mișcării naționale române au ieșit la iveală; în ciuda constatărilor despre succesul conferinței constitutive, ale realizării unui consens prin adoptarea programului, un lucru este totuși cert: aceste realizări, reale de altfel, s-au înlăturat în urma unor deosebite eforturi din partea organizatorilor și a participanților, fiind cu totul limitate în timp și lipsite de temeinicie; unitatea s-a realizat nu prin înlăturarea disensiunilor ci prin concesiile părților, de multe ori afirmînd interese contrarii în sînul mișcării naționale. Nucleul mocionist a fost cel care a conferit orientarea programatică a partidului, dar acesta era un cerc însingurat de intelectuali, de teoreticieni și prea puțini oameni de acțiune. Constatarea e valabilă mai ales pentru persoana conducătorului, lipsit de vocația (dar și de posibilitatea efectivă) conducerii maselor; crezul său, de altfel foarte generos, consacrat întru totul propășirii națiunii române, este totuși incompatibil cu angajarea plenară a națiunii: cadrul cel mai potrivit al acțiunii era acela al parlamentarismului, în limitele legalității și prin intermediul angajării elitei naționale. Un asemenea partid de entuziaști, cu aderență limitată în popor, va înregistra o evoluție fluctuantă, cunoscînd momente de ascensiune atunci cînd programului i se oferă șanse sau măcar speranțe de materializare; cînd regimul politic, ostil chiar prin definiție problematicii naționale, risipește orice urme de speranță pentru luptătorii naționaliști, se naște îndoiala, descumpănirea, apatia, care (în cazul unui asemenea partid al elitei, cu idei acceptate, dar neizvorînd din mulțime) se extinde molipsitor de la lider la aderenți, consemnînd letargia întregii mișcări. De aceea, nu trebuie să surprindă întru totul aprecierea severă a lui Valeriu Braniște³⁵, competent cunoscător al problematicii, calificînd drept eșec rezultatul întregii activități electorale din primăvara anului 1869. Deși au fost aleși o serie de reprezentanți ai Partidului Național al românilor: George Mocioni, Antoniu Mocioni, Vincentiu Babeș, Lazăr Ionescu, Sigismund Popoviciu, Sigis-

³⁵ V. Branișce, *op. cit.*, pp. 229—235, *passim*.

mund Borlea, Iosif Hodoșiu, D. Ionescu, Alexandru Roman și Alexandru Mocioni, ceilalți au eșuat, combătuți în majoritatea cazurilor de către contracandidații români, raliați partidelor maghiare. Deși Alexandru Mocioni „s-a făcut luntre și punte“, agitănd, vorbind, cutreierînd cercurile electorale, nu s-a reușit din păcate realizarea unității naționale depline, „între asemenea împrejurări scopul principal al conferinței de la Timișoara avea să se considere ca neatins“. Aceeași atitudine subversivă față de interesele naționale românești o probează deako-românii și cu ocazia constituirii clubului parlamentar național român, acesta cu numai zece membri fiind practic în imposibilitate de a apăra corespunzător interesele întregii națiuni române³⁶.

Excepție constituie în anumită măsură mișcarea națională română arădeană, promovînd interesele naționale generale³⁷ dar și particulare, privind soluționarea problemelor din comitat. Arădenii sînt, de altfel, primii care au optat pentru forma de activitate partinică. Partida Națională din comitatul Aradului a fost constituită la 14/24 decembrie 1867, cu program general-democrat, însă timid, moderat. La conferința națională constitutivă de la Timișoara au luat parte activ și fruntașii politici arădeni care au aderat la programul mocionist³⁸, fiind cuprinși în cadrul conducerii Partidului Național al românilor din Banat și vestul Transilvaniei, realizîndu-se, pe baza programului unic, integrarea într-o singură formațiune politică. Pasiunile aprinse, interesul sporit al maselor pentru viața politică³⁹ fac la începutul anilor 70 din Arad principalul nucleu de pulsație al vieții politice active românești. Important de consemnat este faptul că programul de la Timișoara și-a dovedit viabilitatea, fiind re-adoptat la conferința de regroupare din Arad (27 aprilie 1870); în mare măsură datorită aportului personal al lui Vincențiu Babeș⁴⁰, unitatea de principiu a mișcării s-a perpetuat, deși centrul de greutate s-a deplasat spre nord. Și adunarea preelectorală a intelectualității românești ținută la Arad, la 9 mai 1872, a stat sub semnul programului mocionist, deși a suscitat vii discuții din partea arădenilor și a bihorenilor⁴¹.

Totuși, mișcarea în ansamblu și-a pierdut din vigoare în urma repetatelor încercări irosite de a înfăptui măcar ceva din prevederile programatice. Este firească în acest context decizia lui Alexandru Mocioni de „a renunța să mai predice la surzi“⁴² și îndoindu-se de bunele intenții ale celor de la putere, să renunțe la activitatea parlamentară (18 aprî-

³⁶ „Albina“, anul IV, nr. 44, Viena, 30 aprilie/2 mai 1869.

³⁷ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, Sibiu, 1906, pp. 203—204.

³⁸ G. Manea, *Contribuții privind viața politică a românilor arădeni în perioada 1867—1876, în „Ziridava“, nr. XI, 1979, pag. 315.*

³⁹ I. Suciu, *Românii arădeni și Partidul Național Român. Adevăruri istorice. Reamintiri de interes național istoric*, Arad, 1926, pag. 3.

⁴⁰ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, pp. 368—373, *passim*. Vezi pe larg, G. Ci-păianu, *Vincențiu Babeș (1821—1907)*, Ed. Facla, Timișoara, 1980, pp. 35—50.

⁴¹ *Ibidem*, vol. VI, Sibiu, 1911, pag. 7.

⁴² T. Botiș, *op. cit.*, pag. 256.

lie 1874)⁴³, imitându-l în gest dar din cu totul alte motive pe înaintașul și unchiul său. Iar noua lege electorală (noiembrie 1874)⁴⁴, prin reglementările sale exclusiviste a năruit ceea ce mai rămăsese din activism, încît pe drept cuvînt constata Vincentiu Grozescu (în scrisoarea către George Barițiu) starea politică deplorabilă a românilor bănățeni⁴⁵. O asemenea situație l-a și determinat pe Vincentiu Babeș, rămas de unul singur pe baricadele activismului, să decreteze în 1878 „abstinență constituțională“, adică „renunțarea de la exercitarea unor drepturi constituționale iluzorii, nefolositoare nouă“⁴⁶. Se merge chiar mai departe — în dorința de a li se alătura ardelenilor, cercurile lugojene optînd pentru atitudinea politică pasivistă⁴⁷.

Constatăm deci falimentul activismului, dar nu trebuie uitat faptul că acești entuziaști apărători ai dreptului la existența națională proprie a poporului român s-au ridicat în condiții deosebit de vitrege, într-un mediu de ostilitate generală, mergînd chiar pînă la intoleranță; în aceasta constă valoarea efortului lor: deși cunoșteau împrejurările politice, fiind conștienți de faptul că șansele de îndeplinire ale aspirațiilor naționale ale poporului român erau minime, ei nu au cedat, afirmîndu-și pînă la capăt un crez național modern, democratic și progresist, într-o lume închisată, rigidă și depășită de mersul istoriei.

MIODRAG MILIN

ASPECTS AND SIGNIFIANCE OF THE NATIONAL MOVEMENT OF THE BANATE ROMANIAN PEOPLE (1860—1881)

(S u m m a r y)

The present paper work deals with a period rich in contents and signification of the Banate Romanians' national anti-Habsburgic fight.

The process of ideological ripening of the national Romanian movement in Banate and western Transylvania is especially insisted upon, the way the movement answered the imperative necessities of the respective period, evolving from the autonomy fight phase, to the organized and party-principled fight phase, this latter phase taking the form of widest solidarity of the people against the hateful Austro-Hungarian ruling dualism.

⁴³ V. Branisce, *op. cit.*, pag. 281.

⁴⁴ E. Brote, *op. cit.*, pp. 173—201 (anexa 33).

⁴⁵ Biblioteca Academiei R.S.R., București, *Manuscrise românești*, nr. 1008, f. 15.

⁴⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. VI, pag. 661.

⁴⁷ Biblioteca Academiei R.S.R., *loc. cit.*, f. 242.